
DEDIŠČINA Z OBMOČJA OBČIN BREŽICE IN KRŠKO KOT OSNOVA ZA RAZVOJ TEMAČNEGA TURIZMA

Lea Kužnik, Nina Veble

143

IZVLEČEK

Temačni turizem je posebna vrsta turizma, ki se je začel razvijati v dvajsetem stoletju in je povezan z obiskovanjem turističnih znamenitosti in destinacij, ki so povezane s smrtjo, trpljenjem, nesrečami in prizorišči tragedij. V članku avtorici predstavita koncept in tipologijo temačnega turizma, nato pa identificirata dediščino z območja občin Brežice in Krško, ki ima potencial za vključevanje v temačni turizem. Ugotavljata, da na območju občin obstaja dediščina, povezana s pokopališči, gradovi, paranormalnimi pojavi, čarovniškimi procesi, kmečkimi upori in drugo svetovno vojno, ki bi se jo lahko v okviru temačnega turizma vključilo v turistično ponudbo obeh občin.

Ključne besede: dediščina, temačni turizem, tipologija, temačne zgodbe, smrt, Brežice, Krško

ABSTRACT

Dark tourism is a special type of tourism that started to develop in the 20th century and involves visiting sights and destinations associated with death, suffering, accidents, and the locations of tragedies. The article presents the concept and typology of dark tourism, to then identify the heritage from the area of the municipalities of Brežice and Krško with potential for inclusion in dark tourism. The authors conclude that the area of the two municipalities features heritage connected with cemeteries, castles, paranormal phenomena, witchcraft processes, peasant uprisings, and the Second World War, which could be included in the tourist assets of both municipalities in the framework of dark tourism.

Keywords: heritage, dark tourism, typology, dark stories, death, Brežice, Krško

Za uvod

Obiskovanje krajev temačne dediščine, spominskih obeležij, muzejev in muzejskih zbirk, povezanih z morišči, tragedijami, umori, nesrečami in trpljenjem v sodobnem času v svetu strmo narašča. V Sloveniji je ta fenomen povezan predvsem z obiskovanjem prizorišč vojne dediščine, čeprav ga ne opredeljujemo kot temačni turizem. Temačni turizem je posebna vrsta turizma, pri kateri gre za obiskovanje turističnih znamenitosti in destinacij, ki so povezane s smrtjo, trpljenjem, nesrečami in prizorišči tragedij. Obiskovanje temačnih turističnih destinacij je v svetu fenomen dvajsetega stoletja.

Temačni turizem je v tujini predmet številnih znanstvenih raziskav nekaterih vodilnih raziskovalcev tega področja, kot so npr. Stone (2006, 2011), Sharpley (2009), Lennon in Foley (2000). Sistematično raziskovanje temačnega turizma se je začelo na Univerzi v centralnem Lancashiru (University of Central Lancashire) v Veliki Britaniji, v okviru katere deluje Inštitut za raziskave temačnega turizma (*The Institute for Dark Tourism Research*), ki ga vodi Philip R. Stone. V Sloveniji sistematičnih raziskav na temo temačnega turizma še nimamo, se pa z raziskovanjem tega področja ukvarjajo posamezni avtorji (npr. Kužnik 2015, 2017; Kužnik in Grafenauer 2015; Šuligoj 2016; Gosar 2015; Klemenčič in Koderman 2015). Izdelane so bile tudi nekatere diplomske in magistrske naloge (Veble 2017). Ob stoletnici začetka prve svetovne vojne je bila leta 2014 v organizaciji Fakultete za turistične študije – Turistica izvedena prva mednarodna delavnica temačnega turizma v Sloveniji (Gosar, Koderman in Rodela 2015).

Razlogi za obisk krajev povezanih s temačno dediščino so različni. Največkrat vključujejo radovednost, izobraževanje, krivdo preživetja, spomin na žrtve, nostalgijo, empatijo in občutek groze (Ashworth in Hartmann 2005: 23–24; Baldwin in Sharpley 2009: 188). Teoretične in empirične raziskave o motivih obiskovalcev so še vedno redke. Kljub temu obstajajo trije glavni razlogi za obisk destinacij tragedij in grozodejstev, to so radovednost, empatija in občutek groze, medtem ko nekatere študije navajajo še dodatne razloge, ki vključujejo izobraževanje, spomin, nostalgijo in krivdo preživelih (Marcuse 2005: 137–138; Miles 2002: 1176; Smith 1996: 251). Pri tem je glavni motiv obiska potencialnih temačnih krajev in obeležij povezanih s smrtjo razumevanje vzrokov in posledic različnih dogodkov z namenom, da se kaj takega ne bi nikoli več ponovilo, torej izvedeti, kaj se je zgodilo, in razumeti, zakaj je do tega prišlo. Močan motiv je tudi počastitev žrtev na posameznem zgodovinsko pomembnem območju (Stone 2011: 23–24). Tovrstna dediščina ima tudi simbolni pomen.

Raziskovalno vprašanje, s katerim se v članku ukvarjava, je vprašanje temačne dediščine, krajev in zgodb na območju občin Brežice in Krško. Na podlagi znanstvene in strokovne literature podajava tipologijo temačnega turizma, ki temelji na temačni dediščini. S pomočjo raziskave ugotavljava, ali na izbranem območju takšna dediščina, zgodbe in kraji obstajajo, in določava tipologijo posameznih krajev in z njimi povezanih temačnih zgodb. Zanima naju, kakšen je njihov potencial za zasnovanje novega turističnega produkta, ki bi bil zanimiv za zaključene skupine turistov s posebnimi interesi in bi ga bilo mogoče vključiti v aktualno turistično ponudbo občin Brežice in Krško.

Evidentiranje temačne dediščine, temačnih zgodb in krajev na območju občin Brežice in Krško je potekalo leta 2016. Izhodišče raziskave je bil Posavski muzej Brežice s stalnima razstavama *Kmečki upori in reformacija* in *Pod devetimi zastavami – Posavje 1900–1990*, korespondenca s kustodinjko Ivanko Počkar in voden ogled pokopališča Brežice¹ v sklopu *Dnevov evropske kulturne dediščine*

¹ Ogled je potekal pod vodstvom kustodinj Posavskega muzeja Brežice Ivanke Počkar, Vlaste Dejak in Oži Lorber ter Judite Podgornik Zaletelj iz ZVKDS OE Novo mesto.

2016. V nadaljevanju sta bila izvedena dva poglobljena intervjuja z muzejsko vodnico Simono Stipič v Mestnem muzeju Krško in Ireno Fürst, kustodinjo v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije, enota Brestanica. Ogljedali sva si tudi stalne razstave *Dolgo razsvetljensko 18. stoletje* in *Prvi krški borci* v Mestnem muzeju Krško ter *Slovenski izgnanci 1941–1945* in *Trapisti v Rajhenburgu* v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije, enota Brestanica. Prav tako sva imeli več krajših intervjujev s posameznimi prebivalci občin Brežice in Krško, ki so kakor koli povezani z določenim temaćnim krajem oziroma poznajo zgodbe o kraju. S tem sva o določenih krajih in zgodbah pridobili natančnejše podatke, večino s temaćnim turizmom povezanih lokacij pa sva tudi fotografirali. Pri tem so naju zanimale vse zgodbe, torej vsi tipi temaćnega turizma, ki jih je bilo s pomočjo literature in ustnih virov moč evidentirati, pri čemer sva izhajali iz tipologije temaćnega turizma.

Koncept in tipologija temaćnega turizma

Temačni turizem, ki ga lahko poimenujemo tudi črni, mračnjaški ali tanato turizem, opredeljujemo kot turizem, ki zajema potovanja v kraje, povezane s smrtjo, tragedijami, umori, nesrečami in različnimi naravnimi katastrofami. Čeprav se z besedno zvezo temaćni turizem v znanstveni in strokovni literaturi srečujemo od devetdesetih let dvajsetega stoletja, ko sta jo utemljila Lennon in Foley (2000) lahko rečemo, da gre za novejšjo vrsto specializiranega turizma (Kužnik in Grafenauer 2015: 562).

V tuji literaturi se je za zvrst turizma, ki se usmerja na turistične destinacije trpljenja in smrti, uveljavil pojem »temni turizem« (*dark tourism*), na Hrvaškem ga imenujejo »mračnjaški turizem« (*mračnjaški turizam*), v katerega podzvrst uvrščajo »tanato turizem«, ki specifično obravnava obiske grobnic in pokopališč ter spominskih obeležij. V slovenski turistični literaturi se še nismo dokončno opredelili glede termina, saj tehtamo med pojmi mračni, temni in temaćni turizem – ob predpostavki, da bomo termin »tanato turizem« uporabljali le za grobišča (Gosar 2015: 18).

Na tisoče obiskovalcev pritegnejo prizorišča smrti, predvsem množične smrti (Korstanje in Ivanov 2012: 57; Stone 2011: 23). Kot navajata Lennon in Foley (po Sharpley in Stone 2009: 577), je to fenomen, ki zajema obiskovalčevo »potrošnjo« smrti; prave ali komodificirane. Avtorja menita, da je to postmodernistični pojav, pri čemer se sklicujeta na Rojeka (1991: 188–189) in tako imenovane »črne točke« (*black spots*), s katerimi opisuje lokacije smrti, ki so postale skomercializirana, postmoderna prizorišča, katerih obstoj je odvisen od tega, kako rekonstruiramo podobo smrti. Po drugi strani pa Stone (2011: 22) ponuja drugačen pogled na temaćni turizem oziroma njegov razvoj. Izvor in preoblikovanje temaćnega turizma lahko iščemo v tradicionalnih potovanjih, ki so se razvila in oblikovala na podlagi velikih premikov v evropski zgodovini in ki imajo še vedno vpliv na sedanost. Wilsonova temaćni turizem označi kot pojav, ki se v osnovi najpogosteje označuje kot komodifikacija smrti, čeprav paradigma temaćnega turizma ni tako enostavna. Wilsonova nadalje navaja, da so kraji, ki jih lahko umestimo v področje temaćnega turizma, veliko več, kot »samo« prizorišča trpljenja, ki imajo konotacijo

človeškega bitja na točki smrti, kar naj bi bil glavni adut kraja. Omenjeni kraji so vedno večplastni, tako zgodovinsko kot tudi sociološko. Iz te večplastnosti različne skupine ljudi izpeljujejo prefinjene odtenske različnih pomenov, ki jih nekemu kraju pripisujejo (Wilson 2008: 9–10).

146

V literaturi najdemo različne opredelitve, kaj vse sodi na področje temačnega turizma glede na vprašanje kronološke oddaljenosti in pomembnosti ter vpliva na vsakdanje življenje. Lennon in Foley (2000: 11–12) poudarjata pomembnost kronološke oddaljenosti nekega dogodka. Menita, da se v področje temačnega turizma uvrščajo dogodki, ki imajo še vedno pomembno mesto v spominu še živečih ljudi, ki lahko te dogodke vrednotijo. Gre za dogodke, ki v ljudeh vzbujajo strah, tesnobo, zaskrbljenost in na podlagi katerih se pojavlja dvom v sodobnost in njene posledice. Po njunem mnenju se na primer dogodki, vezani na antične ali srednjeveške bitke, ne kvalificirajo kot predmet temačnega turizma, saj gre za dogodke, ki pri ljudeh ne vzbujajo zaskrbljenosti in pojava prej omenjenega dvoma v sodobnost. Seaton (po Stone 2006: 147) po drugi stani zagovarja stališče, da ima temačni turizem dolgo zgodovino in izhaja iz globokega premišljanja in poglobitve v smrt, kar se je pojavilo v srednjem veku in poglobilo v obdobju romantike, v poznem osemnajstem in začetku devetnajstega stoletja. Seaton navaja množico različnih atrakcij, ki med drugim vključujejo grobove, zapore, javne usmrtitve, prizorišča bitk, pri čemer izpostavi bitko pri Waterlooju iz leta 1815 (Seaton 2009: 80). Omenja tudi Pompeje, kot prizorišče uničenja in naravne nesreče iz preteklosti kot primer največkrat obiskane destinacije v povezavi s smrtjo. Seaton označi temačni turizem kot »potovalno dimenzijo« človekovega pogleda na smrt oziroma poglobljenega premišljanja o njej (Seaton 2009: 81). Področje temačnega turizma torej zajema različne dogodke in kraje, ki so povezani s smrtjo, predvsem množično, katere posledice in vpliv še danes zaznavamo v našem življenju.

Čeprav gre pri temačnem turizmu za novejšo vrsto specializiranega turizma in fenomen dvajsetega stoletja, so se potovanja povezana s smrtjo pojavila že mnogo prej. Odkar so ljudje potovali, so jih privlačili kraji, atrakcije in dogodki, ki so bili povezani s smrtjo, tragedijami in različnimi katastrofami (Sharpley 2009: 4–5). Tak primer je npr. obiskovanje gladiatorskih iger v obdobju starega Rima in obiskovanje javnih usmrtitev v srednjem veku. Sicer pa na koncept temačnega turizma vpliva več spremenljivk. Prva izmed njih je aktualnost in spontanost turističnega doživetja na tako imenovani temačni lokaciji sodobne smrti in katastrofe v primerjavi z načrtovanim obiskom urejenega kraja ali obiskom načrtovanega dogodka, povezanega z nedavnim in/ali oddaljenim dogodkom. Nadalje obstaja razlika med namerno ustvarjenimi atrakcijami ali izkušnjami, ki interpretirajo ali poustvarjajo dogodke ali dejanja, povezana s smrtjo in »nenamernimi« kraji, kot so na primer grobovi, cerkve, spominska obeležja, ki so nenamerno postali turistična atrakcija. Na koncept temačnega turizma vpliva tudi obseg, v katerem je zainteresiranost za smrt prevladujoči razlog za obisk temačnih atrakcij, pri čemer je lahko zainteresiranost tolikšna, da želimo biti priča dejanski smrti drugih ali pa postaviti na kocko lastno življenje z obiskom destinacij, ki veljajo za nevarne, lahko želimo izvedeti nekaj novega o smrti znanih oseb in

tako dalje. Pomembno je tudi vprašanje, zakaj in kako so temočne destinacije ali doživetja »proizvedeni« in »dostavljeni«, na primer iz političnih razlogov, za zabavo, izobraževanje, ekonomsko korist (Sharpley 2009: 13–14).

Glede na vsebino obstajajo različni tipi temočnega turizma:²

- pokopališki turizem (voden ogled pokopališča Žale, obisk pariškega pokopališča Père-Lachaise z grobnicama Jima Morrisona in Edith Piaf, Tadž Mahal v Agri, Hiša cvetja v Beogradu ...)
- vojni turizem (rovi Cu Chi v Vietnamu, most čez reko Kwai na Tajskem, Muzej prve svetovne vojne v Kobaridu, Park vojaške zgodovine Pivka, predor med Sarajevom in tamkajšnjim letališčem ...)
- genocidni turizem (Ruanda, Srebrenica, Toul Sleng Genocide Museum v Pnom Penhu in Polja smrti Rdečih Kmerov v Kambodži ...)
- turizem holokavsta (United States Holocaust Memorial Museum v Washingtonu, Yad Vashem v Jeruzalemu, Auschwitz na Poljskem, Hitlerjev bunker v Berlinu ...)
- turizem, povezan s hladno vojno in železno zaveso (Berlinski zid, nadzorna točka Checkpoint Charlie)
- komunistični turizem (Severna Koreja)
- zaporniški turizem (Alcatraz, Canon City, Hostel Celica, Ottawa Jail Hostel, Hudičev otok v Francoski Gvajani ...)
- turizem, povezan s kultom osebnosti (Atatürk v Turčiji, Stalin v bivši Sovjetski zvezi, Josip Broz Tito v bivši Jugoslaviji ...)
- turizem povezan s terorizmom (Točka nič – Ground Zero v New Yorku)
- turizem, povezan z naravnimi katastrofami (orkan Katrina v New Orleansu, cunami na Tajskem)
- nuklearni turizem (vodeni ogledi Černobila v Ukrajini, Titan Missile Museum v Arizoni ...)
- turizem in razvpiti morilci (po poteh Jacka Razparača – Jack the Ripper, The Sixth Floor v Dallasu, od koder je Lee Harvey Oswald ustrelil Johna F. Kennedyja ...)
- čarovniški turizem (mesto Salem v Massachusettsu, Muzej Ribnica, Veronika Deseniška, čaravnice s Slivnice nad Cerkniskim jezerom ...)
- turizem revščine (obiski slumov in favel v Mumbaju, Kalkuti, Delhiju, Južnoafriški republiki, Kairu, Riu de Janeiru, Sao Paulu ...)
- turizem, povezan s suženjstvom (Slavery route – pot sužnje v International Slavery Museum v Liverpoolu, trdnjava Elmina v Gani ...)

² Glede na vsebino ponudbe temočnega turizma v literaturi zasledimo različne tipologije, ki pa se med seboj bistveno ne razlikujejo (glej npr. Stone 2006: 149–150; Seaton 2009: 78–79; Kužnik in Grafenauer 2015: 563–564; Kužnik 2015: 331–332).

- turizem, povezan s prizorišči nesreč (pariški tunel Pont de l'Alma, kjer je v prometni nesreči umrla angleška princesa Diana, nesreča potniškega parnika Titanik ...)
- paranormalni turizem (Hiša groze v Amityvillu, Hotel Stanely v Koloradu, Londonski Tower, Otok lutk v Mehiki, gozd Aokigahara na Japonskem ...)
- poučno- zabavni turizem (The London Dungeon, The Berlin Dungeon, razstavi Bodies Revealed in Body Worlds ...).

Pri različnih tipih temačnega turizma Sharpley (2009: 9) prepozna z vidika obiskovalcev različne odtenke temačnosti, od svetlo sive do popolnoma črne. Svetlo sivi turist ima minimalen ali omejen interes za smrt, pri tem pa obiskuje kraje, ki niso bili načrtovani kot turistična atrakcija. Naslednja stopnja je sivi turist, ki se zmerno zanima za smrt, vendar pri tem ne gre za prevladujoči interes. Obiskuje kraje, ki so bili načrtovani za prikaz smrti. Zadnji odtenek je črn, kjer se očaranost nad smrtjo zadovolji z namensko ponudbo ali doživetji, ki so namenjeni zadovoljevanju te fascinacije.

Zgodbe v turizmu

Med potovanji spoznavamo in ustvarjamo zgodbe, ki jih pripovedujemo ter delimo z drugimi v obliki spominov (Minazzi 2015: 52). V turizmu se zgodbe oblikujejo na različnih nivojih in zajemajo zgodbe o prebivalcih, njihovi dediščini, zgodbe o destinaciji, njeni zgodovini in kulturi, o turističnih delavcih, kot so na primer turistični vodniki, in drugih turistih, ki jih na nekem kraju srečamo. Dejanje pripovedovanja zgodb lahko poimenujemo zgodbarjenje (*storytelling*). Opredeljujemo ga kot interaktivno umetnost uporabe besed in dejanj, ki odkrijejo elemente in podobe zgodbe, s čimer spodbudijo poslušalčevo domišljijo (Minazzi 2015: 60–61). Raziskave zgodbarjenja v turizmu se najbolj pogosto osredotočajo na področje vpliva zgodb na obiskovalca določenega kraja ali destinacije v smislu njegovih dejanj in odločitev, na katere vpliva zgodba (Mossberg 2008: 195).

Zgodbe v turizmu postajajo vse bolj pomembne. Tudi v temačnem turizmu. Na osnovi temačnih zgodb in krajev lahko oblikujemo posebne turistične produkte, ki vključujejo elemente enega ali več različnih tipov temačnega turizma. Pripovedovanje zgodb ali zgodbarjenje, kjer je izpostavljena čustvena komponenta, postaja zelo pomembno orodje za doseganje različnih ciljev, v turizmu predvsem za posredovanje sporočila o določeni destinaciji in odkrivanju nečesa novega. Čim bolj doživeto in slikovito bo določena zgodba predstavljena, tem večji učinek bo imela na obiskovalce. Z vidika obiskovalca je pomembno, da je zgodba takšna, da se lahko vanjo »potopi«, kar mu omogoči nenavadne in posebne izkušnje, ki povzročijo odmik od vsakdanjosti. Na to vpliva način interpretacije zgodbe in okolje, v katero jo postavimo (Minazzi 2015: 50).

Začetek zgodbe je tisti, ki pritegne pozornost publike. V nadaljevanju sledi potenciranje oziroma razvoj konflikta do te mere, da povratek ni več mogoč. Za glavnega junaka je to čas, ko sprejme glavno odločitev, ki vpliva na izid zgodbe. Stopnjevanje konflikta in odločitev glavnega junaka sta tista, ki pripeljeta zgodbo do

vrhunca. Običajno se v vrhuncu zgodbe junak sreča z nasprotnikom. Sledi zaključek, ki je običajno pozitiven; porušena harmonija je ponovno vzpostavljena. Seveda pa ni nujno, da je zaključek pozitiven, saj se lahko zgodi, da je drugačen od pričakovanega, kar predstavlja posebno presenečenje in občutke za občinstvo (Fog in drugi 2010: 31). Ameriška pesnica in borka za človekove pravice Maya Angelou je zapisala, da bodo ljudje pozabili, kar smo rekli in naredili, nikoli pa ne bodo pozabili, kakšne občutke smo v njih vzbudili (Angelou b. n. l.). V zgodbah temačnega turizma so to največkrat občutki groze, strahu, tesnobe, prezira in zaskrbljenosti, ki se pojavljajo (tudi) v temačnih zgodbah in krajih v občinah Brežice in Krško v povezavi s pokopališči, gradovi, paranormalnimi pojavi, čarovnicami, kmečkimi upori in vojno.

Temačna dediščina z območja občin Brežice in Krško

Dediščina pokopališč

Temačni turizem se v določeni meri povezuje s pokopališkim turizmom. Obiskovanje pokopališč z vidika temačnega turizma pomeni zanimanje turista za tragične in pretresljive zgodbe ljudi, ki so umrli v nesrečah, naravnih katastrofah ali nasilne smrti, medtem ko pokopališki turizem temelji na spoznavanju raznolike dediščine določenega kraja, načina življenja ljudi in njihovih življenjskih zgodb. V nadaljevanju predstavlja zgodbe pokopališč v občinah Brežice in Krško, ki so z vidika temačnega turista lahko privlačne.

Eden od nagrobnikov na pokopališču Brežice je povezan s tragično nesrečo, ki se je leta 1910 zgodila na železniškem prehodu v Zakotu pri Brežicah, kjer so življenje izgubili trije mladi ljudje, ki so potovali s kočijo. Dva izmed njih sta bila mladoporočenca, poročena komaj nekaj dni. Nesrečo je povzročila oseba, ki ni pravočasno spustila zapornic. Posmrtno ostanke umrlih so v krstah sestavili in jih pred pogrebom fotografirali.³ Fotografija je na nagrobniku. Posebno oblikovan nagrobnik izstopa med množico modernejših nagrobnikov v okolici. Poleg nagrobnika bi bilo lahko z ustreznim vodenjem v okvir temačnih zgodb vključeno tudi prizorišče nesreče.

V neposredni bližini je še en kamnit nagrobnik, zanimiv za potencialnega temačnega turista. Postavljen je v spomin zakonskemu paru Ivanšek, ki je bil leta 1933 v zgodnjih jutranjih urah brutalno umorjen s sekiro v svoji hiši v gozdu Dobrova pri Brežicah. Morilec je v hišo, ki je stala na samem ob stranski poti, vstopil pri zadnjih vratih, ki so bila zaprta le z leseno kljuko. Iskal je denar, vendar ga ni našel, zato iz hiše ni odnesel ničesar.⁴ Nagrobnik so postavili njuni otroci, ki so v času umora staršev živeli v Ameriki. Grob umorjenih zakoncev je danes videti zapuščen. Obred, ki ga je ob pogrebu zakoncev Ivanšek opravil duhovnik, je bil prvi obred v slovenskem jeziku na tem območju, ki pa se duhovniku za tovrstne obrede ni zdel primeren.⁵

V občini Krško sta dva, z vidika temačnega turizma, zanimiva mavzoleja. Prvi je Hočevarjev mavzolej v krškem mestnem parku, kjer je bilo v preteklosti pokopališče

³ *Deutsche Wacht* 35, 1910, št. 79, str. 5. Za podatek o članku se zahvaljujema Ivanki Počkar.

⁴ *Slovenski gospodar* 67, 1933, št. 38, str. 4.

⁵ Podatek vodnice z vodenega ogleda pokopališča Brežice, 6. 10. 2016.

s cerkvijo, danes pa je tam le še cerkev. V mavzoleju z osmerokotno piramidno streho sta pokopana dobrotnika Krškega, Josipina in Martin Hočevar, ki sta svoj denar namenila v različne dobrodelne namene. Del krškega mestnega parka se imenuje Gaj zaslužnih meščanov, kjer najdemo grobova literata in ravnatelja prve meščanske šole v Krškem Ivana Lapajmeta in Janeza Mencingerja, ki je svoj nagrobni napis za časa življenja sestavil kar sam. Drugi je mavzolej pesnika in politika grofa Antona Auersperga – Anastazija Grüna, ki je v bližini propadajočega gradu Šrajbarski Turn.

150

Zanimiva je tudi zgodba menihov trapistov, ki so živeli na gradu Rajhenburg v Brestanici do začetka druge svetovne vojne, potem pa so bili, kot še mnogi drugi izobraženci, izgnani. Trapisti so sloveli po izdelovanju sira trapista, čokolad in likerjev. Njihovo življenje prikazuje stalna razstava v gradu *Trapisti v Rajhenburgu* iz leta 2013. Grobovi menihov na samostanskem pokopališču so označeni s sodobnimi nagrobniki, tabla pri vhodu na pokopališče pa prikazuje stanje pokopališča v preteklosti. Leta 1947 je bil red menihov trapistov razpuščen, njihovo posestvo pa je prevzelo Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, ki je leta 1948 tukaj odprlo kazensko-poboljševalni dom za ženske. Prvotno pokopališče je bilo takrat porušeno in odstranjeno. Ob odprtju prve razstave o menihih trapistih *Trapisti v Rajhenburgu* leta 1993 so prostor nekdanjega pokopališča spominsko obeležili in uredili. V povezavi s pokopališčem trapistov obstaja še ena zanimiva zgodba. Konec devetdesetih let dvajsetega stoletja je na tem območju potekala vojaška vaja zveze NATO. Ko so postavili šotore za eno izmed vojaških skupin in je odgovorna oseba izvedela, da gre za nekdanje pokopališče trapistov, so šotore takoj odstranili v znak spoštovanja do tega kraja.⁶

Dediščina gradov

V temačni turizem se uvrščajo tudi nekatere skrivnostne, nenavadne in krute zgodbe, povezane z gradovi na območju obeh občin. O človeški zlobi pripoveduje zgodba z Bizeljskega gradu, kjer je živela hudobna graščakova hči, ki si je vedno znova izmišljala nove načine za mučenje tlačanov. Nekega dne pa so tlačani imeli vsega dovolj. Graščakovo hčer, ki je pod baldahinom sedela na konju, so fantje potegnili s konja, ji s cunjjo zamašili usta in jo zapregli v plug. Zgodba se je tragično končala za mlade fante, ki so jih grajski biriči polovili in zaprli v ječo, enega pa so celo živega zazidali. Tlačani so se uprli, napadli grad, ga razdejali in oropali ter zaprte fante osvobodili. Graščakovi hčeri in njenemu očetu je uspelo pobegniti, vendar sta se vrnila z vojsko in dala zgraditi nov, še lepši grad, tlačane pa sta še bolj izkoriščala (Zorec 2009: 11–12). Tam danes prebiva družina, ki ima v delu gradu urejeno vinsko klet, kjer lahko obiskovalci degustirajo vino.

V povezavi s temačnim turizmom obstaja tudi zgodba z gradu Mokrice, ki govori o grofici Barbari, ki je zaradi nesrečne ljubezni storila samomor. Po njeni smrti naj bi se na god sv. Barbare stara topovska krogla, ki jo je obsedel grofičin duh, trikrat zakotalila okrog grajskega dvorišča (Brlić 1961: 56). V spomin na nesrečno grofico je v kapelici sv. Ane v grajskem parku spominska plošča. Pod

⁶ Irena Fürst, kustodinja, Muzej novejšje zgodovine Slovenije, enota Brestanica, intervju, 14. 7. 2016, Brestanica.

kapelico se skrivajo grobovi zadnjih štirih fevdalnih lastnikov Mokric, ki izhajajo iz rodbine Gagern. Brlič (1961: 66) kraj poimenuje Tiha dolina. Gre za miren, skrivnosten kraj, ki je danes zapuščen, grobovi pa so neoznačeni. Gagerni so svoje mrtve pokopavali v zemljo in kraj pokopa označili le z enostavnimi lesenimi križi. V preteklosti so bili grobovi zasajeni s cvetjem. Kot je zapisal Brlič (1961: 67) in kot sta potrdila sogovornika⁷, se je v prvi polovici dvajsetega stoletja več let v noči pred dnevom spomina na mrtve pojavila neznana oseba, ki je očistila in uredila grobove, prižgala sveče in okrasila lesene križe s cvetjem. V kolikor bi želeli grobove vključiti v temačni turizem, bi jih najprej morali označiti in jim povrniti pietetno vlogo.

Paranormalni pojavi

151

Eden od tipov temačnega turizma je tudi paranormalni turizem, ki je povezan z obiskovanjem krajev, kjer so se v preteklosti dogajali nenavadni in nepojasneni pojavi v povezavi z duhovi, prikaznimi in objekti, v katerih »straši« (Lennon in Foley 2000: 55). Tovrstni pojavi, kraji in dogodki so za temačnega turista aktualni tudi v sodobnem času. Potencial za razvoj paranormalnega turizma na raziskovanem območju najdemo v Brestanici na gradu Rajhenburg. V njem naj bi strašila brata, ki sta bila za časa življenja smrtna sovražnika. Zaradi prepirov se je eden izselil in si v dolini postavil nov grad, imenovan Flisov grad. Nekega dne sta se brata na prigovarjanje celjskega patriarha odločila, da se pobotata. V ta namen sta pripravila gostijo, na katero so bili povabljeni okoliški plemiči. Na vrhuncu dogajanja je prvi brat drugemu ponudil kozarec vina. Ta ga je popil in takoj ugotovil, da je v vinu strup. Z zadnjimi močmi je prijel za meč in zabodel prvega brata (Zorec 2009: 130–131).

Obstaja pa še ena različica zgodbe, ki je bila leta 1886 zapisana v Dolenjskih novicah, po kateri naj bi brata, od katerih je eden živel v zgornjem in drugi v spodnjem gradu, drug drugega hkrati ustrelila skozi okno. Sovražili naj bi se tudi njuni lobanji, spravljeni v grajski kapeli. Če so ju zvečer postavili tako, da sta se »gledali«, sta se obrnili vsaka v svojo stran.⁸

Dediščina krških čarovnic

V temačni turizem uvrščamo tudi tematiko v povezavi s čarovništvom, opredeljeno kot čarovniški turizem (glej Sharpley 2009: 5). V Krškem so med letoma 1701 in 1714 potekali čarovniški procesi (Golec 2013: 118), zaradi česar je mesto prišlo na slab glas. Po nekaterih podatkih so obsodili in sežgali od 20 do 40 ljudi. Pred obtožbo čarovništva ni bil varen nihče, saj so ljudje krivce za različne naravne nesreče ali kužne bolezni iskali med posebnosti, ki so izstopali iz množice. Večinoma je šlo za ljudi s posebnimi sposobnostmi oziroma znanji (npr. zeliščarke, babice, vedeževalke). Kadar je prišlo do slabega dogodka ali nesreče, so začeli ljudje to pripisovati njihovi povezanosti s hudičem, ki naj bi bil vzrok

⁷ Oskar in Pepca Veble, intervju, 10. 7. 2016, Brežice.

⁸ *Dolenjske novice* 1, 1886, št. 23, str. 180. Za podatek o članku se zahvaljujema Ivanki Počkar.

vsega zla. Čarovniški procesi so bili tudi vir zaslužka za gostilničarje in ponudnike prenočišč, saj so v mesta in trge prinašali nekaj novega in vznemirljivega. Ovajanje čarovnic in čarovnikov pa je ljudem omogočalo, da se znebijo sovražnikov ali pa zgolj neprijetnih sosedov (Radovanovič 1997: 154–156).

152

V Krškem so čarovništva obtožili tudi žene in hčere meščanov ter mestnih svetnikov (Golec 2013: 118). Mnoge obtoženke so med mučenjem kot osebo, ki jih je zapeljala v čarovništvo, navajale Marijo Sidonijo Museger, ženo premožnega gosposočinskega upravitelja v Podsredi, ki so jo v Krškem pogosto izbirali za krstno botro. Med drugimi je bila krstna botra tudi dvema otrokoma Janeza Andreja Tunkelsteinerja, mestnega sodnika, ki je bil sosed Janeza Vajkarda Valvasorja. Poleg tega je bila tudi dobrotnica cerkve (Golec 2012: 334). Najbolj znana krška čarovnica je bila Uršula Jeriša (Juriša), ki se je najbolj zasedrala v kolektivni spomin ljudi (Golec 2013: 118). Uršula, žena mestnega svetnika Matije Juriše, ki je bila umorjena leta 1709, naj bi bila duhovna voditeljica ali »mater spiritualis« očetov kapucinov, ki so prebivali v krškem kapucinskem samostanu. Ker se je njen mož po njeni usmrtni ponovno poročil, se domneva, da se je je na ta način znebil. Morišče za obsojene na čarovniških procesih je bilo ob potoku Žlapovec.⁹ Na kraju groze in trpljenja so danes cvetlične grede in zelenjavni vrtovi okoliških prebivalcev, ki se ne zavedajo vloge tega prostora v preteklosti.

Rekonstrukcija obleke, v kakršno so med procesom oblekli čarovnico, Mestni muzej Krško (foto: Lea Kužnik, 2017)

Z vidika temačnega turizma je zanimiva še ena zgodba krške »čarovnice«, ki jo je osebju Mestnega muzeja Krško povedal eden izmed obiskovalcev, nastopa pa tudi v neobjavljeni noveli Alojzija Borštnarja. Zgodba, za katero se ne ve, ali temelji

⁹ Simona Stipič, muzejska vodnica, Mestni muzej Krško, intervju, 14. 7. 2016, Krško.

na resničnih dogodkih, govori o zakonskem paru brez otrok, ki je živel na manjši kmetiji v Tržišču (danes občina Sevnica). Žena je gostilničarki Brigiti iz Krškega prodajala svoje pridelke. Nekega dne je zakonca obiskala ženska z majhnim otrokom in ga pustila pri njej. Otroka sta posvojila in ga vzgajala. Po moževi smrti se je žena, da bi se izognila plačilu davka, s posvojencem poročila. Nekaj časa sta lepo živela, potem pa se je fant zaljubil v sosedovo hčerko Polonco, zato se je odločil svoje stare žene znebiti tako, da jo je obtožil čarovništva. Ženo so odpeljali v Krško v kapucinski samostan, kjer so jo zasliševali in mučili. Gostilničarka Brigita, ki je v mestu imela velik vpliv, je s svojim posredovanjem komaj uspela doseči, da so jo izpustili, s čimer jo je rešila pred smrtjo na grmadi. Njen mladi mož je v tem času živel s Polonco, vendar ga je zaradi ovadbe nesrečne žene močno pekla vest. Nekega dne je odšel v Krško, se tam v eni izmed gostiln napil in končal življenje v reki Savi, ki teče skozi mesto. Obstajata dva mogoča vzroka smrti – storil naj bi samomor ali pa so ga zaradi njegovega ravnanja z ženo v reko vrgli meščani. Tudi Polonca je nesrečno končala svoje življenje. Ostarela žena, ki se je s pomočjo gostilničarke Brigite uspela rešiti obtožbe čarovništva, se je vrnila na svojo kmetijo. Kmalu zatem je rodila sina, ki naj bi bil po pripovedih ljudi v Krškem precej podoben enemu izmed patrov iz samostana.¹⁰

V povezavi s krškim gradom in čarovništvom je z vidika temočnega turista zanimiva tudi zgodba o celjskem grofu Frideriku II., ki naj bi na gradu umoril svojo ženo Elizabeto in se nato poročil z Veroniko Deseniško. Njegov oče Herman II. je poroki nasprotoval, zato jo je obtožil čarovništva. Ker ni bila spoznana za krivo, jo je dal utopiti (Lapajne 1894: 20).

Dediščina kmečkih uporov – Matija Gubec in vitez Marko

V občinah Brežice in Krško je veliko gradov in zgodb, povezanih s kmečkimi upori. Pri tem je potrebno izpostaviti stalno razstavo *Kmečki upori in reformacija* Posavskega muzeja Brežice, ki prikazuje pomembna zgodovinska dogajanja, ki so se zgodila v Posavju v 16. stoletju. Na območju obeh občin je bilo v preteklosti več kmečkih uporov. Omenjena razstava podrobneje prikazuje hrvaško-slovenski kmečki upor iz leta 1573, saj se je na območju današnjega mesta Krško odvijala glavna bitka. Eden izmed vodij upora je bil Matija Gubec. Dejanskih dokazov o tem, da je bil Gubec v času uporov res v Krškem, nimamo. Upor se je iz Donje Stubice na Hrvaškem razširil na slovensko ozemlje. Ko so uporniki prispeli do Krškega, natančneje do Vidma, so se z meščani Krškega dogovorili, da jih z brodi prepeljejo čez Savo, saj so hoteli pot nadaljevati vse do Metlike. Del upornikov pa se je pomikal po štajerski strani za Savo do Rajhenburga in naprej proti Sevnici. Tisti, ki so imeli za cilj Metliko, so prišli do gradu Šrajbarski turn in nadaljevali proti Krškemu polju, kjer so naleteli na plemiško vojsko, ki je uporne kmete premagala. Po zmagi so se poraženim kmetom kruto maščevali za njihovo upornost. Mnogo kmetov je med umikom pred plemiči utonilo v Savi (Dejak b. n. l.). Po vodji kmečkega upora Matiji Gubcu so danes v Krškem poimenovani ulica,

¹⁰ Simona Stipič, muzejska vodnica, Mestni muzej Krško, intervju, 14. 7. 2016, Krško.

trg in športni stadion. Njegov kip je delo kiparja Toneta Kralja. V vasi Mostec v občini Brežice pa še danes deluje ena najstarejših gostiln na Slovenskem – gostilna Krulc, v kateri naj bi Matija Gubec obedoval. V Brežicah je spomenik kmečkim uporom, ki je delo kiparja Stojana Batiča.

154

Na gradu Brežice lahko temačni turist spozna tudi zgodbo o krutem vitezu Marku Sittichu iz Klisa, ki je verjetno Marx Sittich von Ems (Vilfan 1955: 150). V času kmečkih uporov si je s svojimi krutimi dejanji prislužil ime »pes Marko« (Zorec 2009: 20–21) in bil ubit leta 1515 v Brežicah (Vilfan 1955: 150). Po cesarjevem ukazu o sklenitvi premirja z upornimi kmeti je vitez Marko s plemiči sklenil kupčijo. S pomočjo konjenikov je zajel petsto kmečkih žena in otrok in jih prodal v hrvaškem primorju. S svojim dejanjem je želel kmetom pokazati, kakšna usoda jih čaka v primeru upiranja plemstvu. Njegovo dejanje je bilo za kmete kaplja čez rob. Zbralo naj bi se jih skoraj deset tisoč in obkolilo brežiški grad, kamor se je zatekel s svojim bratom in drugimi privrženci. Glavni cilj kmetov je bilo zajetje osovražene »psa Marka«. Vdrli so v grad in poleg njega zajeli še njegovega brata, deset hrvaških plemičev in petdeset oboroženih hlapcev. Kmetje so vse zajete pobili in tako maščevali svoje žene in otroke. Glave umorjenih plemičev so nataknjene na kole odnesli s seboj na nadaljevanje svojega zmagovitega pohoda (Zorec 2009: 22–21).

V povezavi s slovenskim kmečkim uporom obstaja še zgodba, o kateri je pisal že Valvasor. To je zgodba o cesarskem četovodji Risu Marku (Riss Marco), ki se je v tem obdobju mudil v Brežicah. Upepelil naj bi mesto in s šestimi konjeniki pobegnil v grad. Ko je kmetom uspelo prebiti vse tri grajske zidove, se je s svojimi konjeniki želel prebiti skozi kmečke vrste. To mu ni uspelo, saj so kmetje prežagali podporne kole mostu, zaradi česar se je ta podrl in skupaj z Risom Markom in njegovimi konjeniki zgrmel v jarek, kjer so osovražene Marka kmetje pokončali z vilami. Zgodba se razlikuje od prejšnje in ni nujno, da govori o istih osebah. Obstaja verjetnost, da je Valvasor Marku po pomoti spremenil ime in da gre vendarle za Marka iz Klisa (Vilfan 1955: 149).

V občinah Brežice in Krško obstaja velik potencial za uprizarjanje različnih dogodkov iz preteklosti, npr. srednjeveških bitk, ki jih lahko povežemo z grajskimi zgodbami, pokopališči in temačnimi muzejskimi razstavami. Primerni lokaciji za izvedbo tovrstnih dogodkov in njihovo vključitev v turistično ponudbo sta okolica gradu Bizeljsko in dvorca Raka. Oba kraja sta zanimiva ne samo z vidika temačnega turizma, ampak tudi širše turistične ponudbe.

Dediščina vojne – slovenski izgnanci

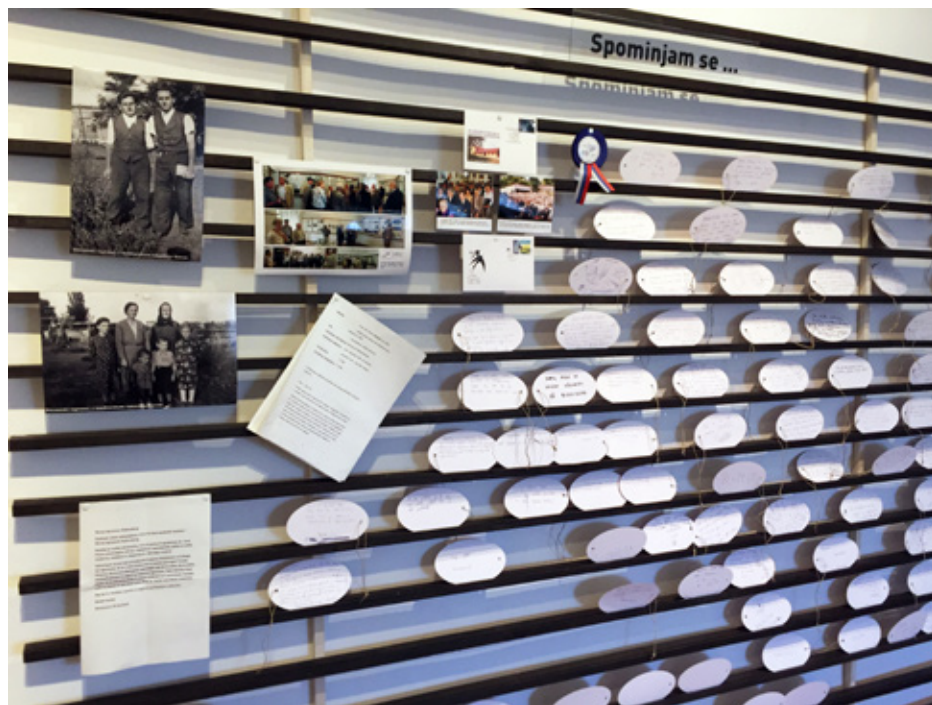
Zgodbe slovenskih izgnancev, ki se nanašajo na vojni turizem, predstavlja stalna razstava *Slovenski izgnanci 1941–1945* v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije, enota Brestanica na gradu Rajhenburg, kjer je bilo v času druge svetovne vojne glavno taborišče za izgon v posavski regiji.¹¹ V gradu Rajhenburg je bil do druge svetovne vojne samostan menihov trapistov. Taborišče je bilo sprva v

¹¹ Občasne razstave in dogodki o tej tematiki so tudi v Mestnem muzeju Krško in Posavskem muzeju Brežice.

gospodarskih poslopih (hlevih) in barakah v bližini gradu, od aprila 1942 pa tudi v barakah pri železniški postaji, medtem ko so imeli Nemci v gradu svoje upravne prostore. Iz tega taborišča je odšlo v izgnanstvo največ Slovencev – približno 45.000 od skupno nekaj več kot 60.000. Izgnali so jih v preselitvena taborišča Volksdeutsche Mittelstelle v Nemčijo in jih začasno uporabili kot delovno silo v tovarnah, rudnikih in na veleposestvih. Za izgnance je bilo že v začetku predvideno, da se po končani vojni ne bodo vrnili na svoje domove, temveč jih bodo odpeljali naprej, predvsem v vzhodne predele Poljske in Rusije. Njihova usoda je bila zelo različna, odvisna od taborišč, v katera so jih poslali, in od njihovih vodij, ki so upravljali z usodami ljudi (Fürst in Kokalj Kočevar 2014: 15).

V prvem valu izgnanstva so iz gradu Rajhenburg v Srbijo izgnali izobražence, v drugem Primorce in izobražence, v tretjem, najboljsežnejšem valu pa ljudi iz posavske regije. Na razstavi avtoric Irene Fürst in Monike Kokalj Kočevar, ki je na ogled od leta 2014, so predstavljene tragične zgodbe slovenskih izgnancev, ki govorijo o poti izgnanstva, tragedijah, smrti, poniževanju, prikrajšanosti za izobrazbo in trdem delu za zelo skromno plačilo. Zgodbe oživijo številni osebni predmeti izgnancev in slikovno gradivo. Prikazujejo usode posameznikov in družin. Razstavo zaključuje »stena spominov«, kjer lahko vsak obiskovalec zapiše svoje misli in spomine.

Izgnanstvo, ki je trajalo več kot štiri leta, je ljudem pustilo hude posledice, kot sta na primer izguba družinskih članov ali izguba premoženja, saj se je marsikateri

»Stena spominov« na razstavi o slovenskih izgnancih v Gradu Rajhenburg (foto: Lea Kužnik, 2017)

od njih vrnil na opustošeno domačijo in ob prihodu domov ni imel popolnoma ničesar. Izgnanstvo lahko označimo kot zelo temno plat tega zgodovinskega obdobja, v katerem so ljudje izgubili vse, kar so imeli, vse, kar so pred tem bili. Tematika vojne in izgnanstva je danes še vedno živa in ima v spominu še živečih pomembno mesto (Fürst in Kokalj Kočevar 2014: 15).

Sklepne misli

156

Temačni turizem je v svetu fenomen dvajsetega stoletja. V Sloveniji to področje turizma kljub splošnemu naraščanju povpraševanja po temačnem še ni podrobneje raziskano, kar pomeni, da temačni turizem pri nas predstavlja še neodkrit in neizkoriščen potencial za razvoj različnih temačnih turističnih produktov, ki bi dopolnili aktualno turistično ponudbo.

Z izvedeno raziskavo sva ugotovili, da v občinah Brežice in Krško obstaja temačna dediščina oziroma obstajajo tako imenovani temačni kraji in z njimi povezane zgodbe, ki jih lahko označimo za temačne. Na raziskovanem območju najdemo največ temačnih zgodb, povezanih s pokopališči, gradovi, paranormalnimi pojavi, čarovniškimi procesi, kmečkimi upori in izgnanci, ki jih lahko uvrstimo v pokopališki, vojni, čarovniški in paranormalni turizem, srečamo pa tudi elemente poučno-zabavnega turizma (npr. uprizarjanje srednjeveških bitk). Posamezni evidentirani elementi se že pojavljajo v trenutni turistični ponudbi, vendar ne v sklopu temačnega turizma.

Pri vseh elementih gre za temačne zgodbe, ki izobrazujejo, obujajo spomine in informirajo. Čim bolj doživeto in slikovito bo določena zgodba predstavljena, tem večji učinek bo imela na obiskovalce. Na to vpliva tudi lokacija ali kraj, v katerega zgodbo postavimo. Ta mora biti z vidika temačnega turista čim bolj »avtentičen«. Pri tem pa ne smemo pozabiti na kronološko oddaljenost dogodkov, o katerih pripovedujejo posamezne zgodbe ali z njimi povezani temačni kraji, ter njihovega vpliva na sodobnost. Velja namreč, da kronološko bolj oddaljeni dogodki ne vzbujajo take groze ali bolečine kot dogodki in zgodbe novejšega datuma, ki še vedno vplivajo na življenje ljudi in njihovo razmišljanje. Posebno pazljivi moramo biti pri tematiki druge svetovne vojne in dogodkih, ki so sledili njenemu koncu, saj gre za zgodovino, ki je še vedno živa tako v spominu vseh, ki so grozote vojne preživeli, kot tudi njihovih potomcev. Spomin se ohranja preko ustnega izročila, različnih pisnih virov, literarnih del, muzejskih zbirk in razstav ter obeležij in spomenikov žrtvam vojnega nasilja.

Na osnovi evidentiranih temačnih zgodb in krajev na območju občin Brežice in Krško ugotavljava, da potencial za oblikovanje produkta temačnega turizma vsekakor obstaja. Opisane zgodbe vsebujejo vse elemente dobre zgodbe za vključevanje v temačni turizem. Turistični produkt oziroma produkti bi lahko združevali elemente enega tipa temačnega turizma ali pa bi zaradi relativne majhnosti obeh občin združevali elemente več tipov temačnega turizma in jih povezali v smiselno celoto. Na primer grajske zgodbe, ki so povezane s paranormalnimi pojavi, bi lahko povezali z določenimi elementi pokopališkega

turizma. Pri produktu, ki bi vseboval elemente pokopališkega turizma, moramo upoštevati dejstvo, da se nekateri izmed predstavljenih nagrobnikov nahajajo na funkcionalnih pokopališčih, kar pomeni, da lahko potencialni turisti vznemirjajo tako sorodnike umrlih kot tudi druge obiskovalce pokopališč v času pogrebov in ob drugih priložnostih.

Ker pa tako v gradu Brežice kot tudi v gradu Rajhenburg v Brestanici najdemo razstave, ki jih lahko opredelimo kot temočne in se nanašajo na čas druge svetovne vojne, bi bilo mogoče združiti prej navedeno še z vojnim turizmom. Pri tem lahko v kontekstu različnih temočnih vsebin v temočni turizem vključimo stalni razstavi Posavskega muzeja Brežice *Kmečki upori in reformacija ter Pod devetimi zastavami – Posavje 1900–1990*, stalno razstavo *Slovenski izgnanci 1941–1945* v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije, enota Brestanica na gradu Rajhenburg ter stalni razstavi *Prvi krški borci* in *Dolgo razsvetljensko 18. stoletje* v Mestnem muzeju Krško. Omenjene razstave se namreč dotikajo tudi v članku predstavljenih temočnih zgodb v povezavi z gradovi, vojnami, kmečkimi upori in čarovnicami. Nekateri gradovi zaradi ustrezne lokacije ponujajo možnost za uprizorjanje različnih srednjeveških bitk in viteških turnirjev, kar daje osnovo za oblikovanje produktov poučno-zabavnega turizma. Ker so takšni dogodki vizualno zelo atraktivni, pritegnejo k obisku množice ljudi različnih starosti, zaradi povezave s smrtjo pa so zanimivi tudi za temočne turiste. Pri takšnih dogodkih je nujno poudariti pomembnost povezovanja večjega števila različnih subjektov, saj gre za finančno zahtevnejše projekte. Potenciala za izvedbo tovrstnih uprizoritev je glede na bogato zgodovino krajev veliko. Takšni dogodki ponujajo tudi možnost mednarodnega sodelovanja in povezovanja, s čimer se poveča možnost promocije v tujini in povečanja števila obiskovalcev v regiji. Uprizoritve srednjeveških bitk lahko povezujemo z grajskimi zgodbami ter elementi paranormalnega turizma in s tem dogodka še dodatno obogatimo.

Za oblikovanje dejanskega temočnega turističnega produkta bi bilo potrebno določeno tematiko še bolj natančno preučiti z različnih vidikov. Najprej bi bilo nujno raziskati mnenje in interes lokalne skupnosti. Lokalna skupnost je pomemben faktor, saj gre za občutljivo tematiko, ki se lahko zdi ljudem neprimerna ali nemoralna za povezovanje s turizmom in lahko vodi do odklonilnega odnosa domačinov do turistov, če bi se produkt oblikovalo in začelo tržiti brez upoštevanja njihovega mnenja. Pred zasnovo konkretnega turističnega produkta bi se bilo potrebno povezati z vsemi tremi v članku izpostavljenimi muzeji, ki bi bili vključeni v temočno turistično ponudbo, in strokovnjaki – kustosi, ki so poznavalci kulturne dediščine (tudi temočne) v občinah Brežice in Krško. Zelo uporabna bi bila tudi raziskava motivov, ki ženejo turista k obiskovanju temočnih krajev, opredeljenih v raziskavi, saj bi na osnovi teh informacij lažje oblikovali turistični produkt »po meri« temočnega turista.

Temočni turizem je glavni vir turističnega zaslužka številnih destinacij, kljub temu, da ostajajo nikoli končane razprave o tem, kako težko, temočno, velikokrat zelo kruto zgodovino ustrezno interpretirati in predstaviti obiskovalcem. Temočna dediščina je s svojimi zgodbami iz preteklosti odraz različnih razmerij med ljudmi

in vpliva na razumevanje, življenje in delovanje ljudi v sodobnem času in prostoru, zato je pomembno, da se ohranja, tudi s pomočjo temačnega turizma.

LITERATURA IN VIRI

ANGELOU, Maya

b. n. l. Quotes by Maya Angelou. <http://www.goodreads.com/author/quotes/3503.Maya_Angelou> [6. 4. 2016].

ASHWORTH, Gregory; HARTMANN, Rudi (ur.)

2005 *Horror and human tragedy revisited: the management of sites of atrocities for tourism*. Sydney: Cognizant Communication Corporation.

BALDWIN, Frank; SHARPLEY, Richard

2009 Battlefield tourism: bringing organised violence. V: R. Sharpley, P. R. Stone (ur.), *The darker side of travel: the theory and practice of dark tourism*. Bristol: Channel View Publications. Str. 186–206.

158

BRLIČ, Ivan

1961 *Mokrice: dvorac i perivoj: spomenik naše prošlosti (tragovima mokričke povijesti i legende kroz devetnaest vjekova)*. Samobor: Gostišče Mokrice.

DEJAK, Vlasta

b. n. l. <<http://www.pmb.si/posavska-stoletja/444-let-hrvasko-slovenskega-kmeckega-upora-1573>> [2. 7. 2016].

FOG, Klaus; BUDTZ, Christian; MUNCH, Philip; BLANCHETTE, Stephen

2010 *Storytelling: branding in practice*. Heidelberg, Dordrecht, London, New York: Springer.

FÜRST, Irena; KOKALJ KOČEVAR, Monika

2014 *Slovenski izgnanci 1941–1945*. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije.

GOLEC, Boris

2012 Valvasorjeva hiša – napačna in prava (2. del). *Arhivi* 35, št. 2, str. 323–352.

2013 *Valvasorjeva hiša – napačna in prava*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

GOSAR, Anton

2015 Temačni turizem oziroma tanato turizem kot destinacija našega zgodovinskega spomina. V: A. Gosar [et al.] (ur.), *Temačni turizem: prva svetovna vojna: stanje in razvojne možnosti turistične ponudbe*. Portorož: Fakulteta za turistične študije – Turistica. Str. 17–20.

GOSAR, Anton; KODERMAN Miha; RODELA, Mariana (ur.)

2015 *Dark tourism: post-WWI destinations of human tragedies and opportunities for tourism development: proceedings of the international workshop*. Koper: University of Primorska Press.

KLEMENČIČ, Matjaž; KODERMAN, Miha

2015 The Isonzo/Soča front and its potentials for development of tourism. V: A. Gosar [et al.] (ur.), *Temačni turizem: prva svetovna vojna: stanje in razvojne možnosti turistične ponudbe*. Portorož: Fakulteta za turistične študije – Turistica. Str. 45–51.

KORSTANJE, E. Maximiliano; IVANOV, H. Stanislav

2012 Tourism as a form of new psychological resilience: the inception of dark tourism. *Cultur-Revista de Cultura e Turismo* 6, št. 4, str. 56–71.

KUŽNIK, Lea

2015 Typology of dark tourism heritage with its implications on Slovenian future dark tourism products. *Research in Social Change* 7, št. 3, str. 318–348.

2017 The Bloody fight against witchcraft: the case of dark heritage tourism in Slovenia. V: M. Rangus [et al.] (ur.), *Sustainability in tourism and regional development*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. Str. 7–24.

KUŽNIK, Lea; GRAFENAUER, Boža

2015 Temačne zgodbe turističnih destinacij v svetu in na Slovenskem. V: P. Doucek [et al.] (ur.), *Internacionalizacija in sodelovanje: zbornik 34. mednarodne konference o razvoju organizacijskih znanosti, 25.–27. marec 2015, Portorož*. Kranj: Moderna organizacija. Str. 561–568.

LAPAJNE, Ivan

1894 *Krško in Krčani*. Krško: Zavod Neviodunum Krško.

- LENNON, John; FOLEY, Malcolm
2000 *Dark tourism*. London, New York: Continuum.
- MARCUSE, Herbert
2005 Reshaping Dachau for visitors: 1933–2000. V: G. Ashworth, R. Hartmann (ur.), *Horror and human tragedy revisited: the management of sites of atrocities for tourism*. Sydney: Cognizant Communication Corporation. Str. 118–148.
- MILES, F. S. William
2002 Auschwitz: museum interpretation and darker tourism. *Annals of Tourism Research* 29, št. 4, str. 1175–1178.
- MINAZZI, Roberta
2015 *Social media marketing in tourism and hospitality*. Heidelberg: Springer.
- MOSSBERG, Lena
2008 Extraordinary experiences through storytelling. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 8, št. 3, str. 195–210.
- RADOVANOVIČ, Sašo
1997 »Bog se usmili uboge grešne duše. Amen«: čarovniški procesi na slovenskem Štajerskem v letih 1546–1746. Murska Sobota: Pomurska založba.
- ROJEK, Chris
1991 *Ways of escape: modern transformation of leisure and travel*. <<http://theses.gla.ac.uk/2507/1/1991rojekphd.pdf>> [31. 3. 2016].
- SEATON, Tony
2009 Purposeful Otherness: approaches to the management of thanatourism. V: R. Sharpley, P. R. Stone (ur.), *The darker side of travel: the theory and practice of dark tourism*. Bristol: Channel View Publications. Str. 75–108.
- SHARPLEY, Richard
2009 Shedding light on dark tourism: an introduction. V: R. Sharpley, P. R. Stone (ur.), *The darker side of travel: the theory and practice of dark tourism*. Bristol: Channel View Publications. Str. 3–22.
- SHARPLEY, Richard; STONE R. Philip (ur.)
2009 *The darker side of travel: the theory and practice of dark tourism*. Bristol: Channel View Publications.
- SMITH, L. Vernon
1996 War and its tourist attractions. V: A. Pizam, Y. Mansfeld (ur.), *Tourism, crime and international security issues*. New York: John Wiley & Sons. Str. 247–264.
- STONE, R. Philip
2006 A dark tourism spectrum: towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions. *Tourism: An Interdisciplinary International Journal* 54, št. 2, str. 145–160.
2011 Dark tourism experiences: mediating between life and death. V: R. Sharpley, P. R. Stone (ur.), *Tourist experience: contemporary perspectives*. New York: Routledge. Str. 21–27.
- ŠULIGOJ, Metod
2016 Memories of war and warfare tourism in Croatia. *Annales: Series Historia et Sociologia* 26, št. 2, str. 259–270.
- VEBLE, Nina
2017 *Temačni kraji in zgodbe občin Brežice in Krško kot osnova za razvoj temačnega turizma: magistrsko delo*. Brežice: [N. Veble].
- VILFAN, Sergij
1955 Pes Marko. *Slovenski etnograf* 8, str. 145–151.
- WILSON, Z. Jacqueline
2008 *Prison: cultural memory and dark tourism*. New York, Washington: Peter Lang.
- ZOREC, Marjeta
2009 *Najlepše zgodbe s slovenskih gradov*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

BESEDA O AVTORICAH

Lea Kužnik, dr. etnologije, je docentka za področje turizma in etnologije na Fakulteti za turizem v Brežicah Univerze v Mariboru. Raziskovala je različne oblike kulturne dediščine in njihovo implementacijo v sodobno turistično ponudbo, v zadnjih letih se ukvarja z raziskavami temačnega turizma. Je avtorica več znanstvenih člankov in znanstvene monografije *Interaktivno učno okolje in muzeji za otroke – teoretski model in zasnova* (2009).

ABOUT THE AUTHORS

Lea Kužnik, PhD in ethnology, is an assistant professor of tourism and ethnology at the Faculty of Tourism in Brežice, University of Maribor. She has researched different forms of cultural heritage and their use in contemporary tourist assets; in recent years she has focused on research into dark tourism. She has published several scientific articles and the scientific monograph *Interaktivno učno okolje in muzeji za otroke – teoretski model in zasnova* (2009).

160

Nina Veble, magistrica turizma. Svoja raziskovalna prizadevanja usmerja v raziskovanje različnih oblik turizma, med drugim tudi temačnega turizma, temačnih zgodb, motivov obiskovalcev za obiskovanje temačnih krajev in zasnovane temačnih turističnih produktov.

Nina Veble, MA in tourism. Her research efforts focus on exploring different forms of tourism, among others dark tourism, dark stories, the motives of the visitors of dark places, and the design of dark tourism products.

SUMMARY

Heritage from the area of the municipalities of Brežice and Krško as a basis for developing dark tourism

Dark tourism is a phenomenon of the twenty century. It is still not clearly defined in Slovenia, despite a general rise in demand for the dark which means that dark tourism in Slovenia is still to be discovered and has the potential for the development of a variety of dark tourism products in the modern tourist offer. The main research question of the article is the question of dark heritage, stories and places in the municipalities of Brežice and Krško. The main goal therefore was to explore the dark heritage with its dark stories and find out whether they have the potential to be effectively incorporated into a new comprehensive and innovative dark tourism product. There are many scary and cruel stories in the castle of Brežice, paranormal stories in the castle of Rajhenburg, the main cemeteries of Brežice and Krško where “famous” residents are buried, tragic accident of the newlyweds and the story of the first murdered “witch” Uršula in Krško which is still present in the collective memory of the residents. Some castles have a great potential and appropriate location for performing a variety of medieval battles and knight tournaments. A lot of interesting, tragic, sad and terrifying places and stories from different historical periods were discovered in the study area and, as such, would be of interest to a specific segment of tourists which makes us conclude that the potential for the development of dark tourism certainly exists. Places and stories were associated with the pre-defined typology of dark tourism. The stories in tourism are very dynamic and have a great potential for communicating the message. Some of them are widely known and others remain mysterious, waiting to be discovered by the visitors.